

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	5
Ce înseamnă a fi evreu	9
Scriitorul evreu în arena publică	13
Râsu'-plânsu'	19
Franctirorul infantil. Note despre Bruno Schulz	37
<i>De două miti de ani</i>	41
Holocaustul și literatura	53
Holocaust și literatură. Post-scriptum după douăzeci de ani	57
Posibilități și limite ale iertării	61
Monumentele rușinii	99
Corespondențe livrești	109
<i>Cartea regilor și a nebunilor</i>	109
<i>Metamorfoza</i>	112
Paralele care se întâlnesc	115
Kertész	141
<i>Badenbeim</i> , Bruno și Brum – Memorie și literatură	155
Adresa gravată în carne	165
Arderea de tot	169
Incompatibilitățile	175
Între ziduri	203
Acord final	217
Limba exilată	231
Dincolo de munți	259

LAPTELE NEGRU

Copyright © 2010, 2014, Norman Manea
All rights reserved

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezentă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

MANEA, NORMAN

Laptele negru / Norman Manea. – Ed. a 2-a, rev. – Iași: Polirom, 2014

ISBN: 978-973-46-4734-7

821.135.1-4

Printed in ROMANIA

Norman Manea

Laptele negru

Ediția a II-a

POLIROM
2014

Începutul literar, vîrsta, temperamentul, nu doar pubertatea feminină tulburată de primele răvășiri erotice, ne aduc aminte de sora din Amsterdam.

„Poeme scrise cu creionul. Scris mărunt. Părți lăsate goale. Pagini libere, strânse cu o panglică. Pe coperta albumului, tiparul unei flori.

Sunt adâncită în dor.
Dor de tine.
Cântul văpaie va umple lumea
cu incendiul din mine.

Primele ei poeme sunt date puțin înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial. Avea cincisprezece ani... și era deja un poet. Scurta ei viață s-a sfârșit într-un lagăr de concentrare.¹

Este vorba de un poet, într-adevăr, de o vocație poetică, ce își întâlnește destinul înainte de a se putea împlini, dar care captează deja o expresie particulară, pregnantă.

Poemul „Garoafe roșii” merită citat în întregime.

Mi-e teamă. Sunt apăsată de întunericul fiecărei nopți adânci.
E atât de liniște. Măreața greutate a tăcerii mă sufocă.
De ce? De ce nu ești aici? M-am jucat, știu, scuză-mă.
M-am jucat cu fericirea, s-a destrămat, iartă-mă.
E atât de dureros să fii singur. Vino, te aştepț.
Vom râde până vom fi fericiți. Crede ceea ce-ți spun
Și vino la mine. Sunt multe de care să râdem.
Privește-mă. Chipul meu se mai află încă în privirea ta distanță?
Te vreau, așa cum fructul copt vrea să fie cules.
Părul meu te aşteaptă. Și gura mea aşteaptă să te joci cu ea.
Privește – mâinile mele te imploră să le acoperi cu ale tale.
Sunt nerăbdătoare să îți atingă părul, să îți atingă pielea.

1. *Ibidem*, p. 441.

Asemenea unui copil care tânjește după un vis văzut doar o dată.
 Privește. E primăvară. Dar primăvara e oarbă, și plângе fără încetare.
 Cât timp suntem despărțiji, vântul va țipa și va pustii cele mai frumoase păduri.
 Privește, anotimpul ne așteaptă: cărările ne așteaptă pe noi, la fel ca și băncile.
 Florile așteaptă să fie culese și să-ți fie ție dăruite.

În mâini ții stelele care lipsesc încă din cununa noastră,
 Încă nu le-ai înșirat pe o altă panglică.
 Dacă nu vei găsi curând o panglică mai nouă,
 Mâinile tale, atât de pline, nu vor ști ce să facă.
 Vezi, cununa noastră le așteaptă.
 Am desfăcut încuietoarea.
 Stelele noastre atârnă în ea fără să se împletească cu nimic străin.
 Nu trebuie să căutăm o panglică mai bună.
 Cea veche e durabilă, rezistentă.
 Și de-ai avea de înșirat o mie de stele,
 Ar ține de zece ori pe atât.

Ești atât de puternic. Vreau să mă întind în brațele tale.
 Dacă mă conduci, mă voi grăbi.
 Îți amintești acea noapte deosebită, când zăpada era moale și ușoară?
 Tu mă strângeai bine, în siguranță, iar eu mă grăbeam
 De parcă eram la fel de mare ca tine.
 O, vino și condu-mă de la o barieră la alta
 N-am să obosesc. Nu mai sunt mică și n-am nevoie de odihnă.
 Apoi, sub adăpostul iubirii, ne vom arunca râsul în lume.
 E-adevărat? Ai să vii? Nu voi mai plângе.
 Golul a dispărut.
 Ești pe drum, vii curând.
 O, vânt mare și minunat.
 Pornește furtuni și ia-mă în cursa ta aprinsă, sălbatică.

Sunt tot aici. Visul s-a dus. Sunt singură.
 Sâangele îmi freamătă ca vinul roșu.
 Nu ești aici. Dar suntem atât de aproape de un plăcut foc
 sălbatic.
 Primăvara noastră plângе. Plângе pentru noi.
 Trebuie oare să plângă pe vecie?

Ești atât de bun. Revino în vise. Ia-le de umăr.
 Vrem să ardem, vrem să înflorim precum copacii care
 infloresc des
 În jurul nostru.

Vreau să râd din nou. Râsul va răsună în aer.
 În soare, în apă, în noapte.
 Ascultă deci. Auzi-l. Acest râs îl trimit ție¹.

Selma Meerbaum era, ca și Anne Frank, „o fată care,
 în ciuda visurilor și reverilor, dorea fericire: reală, tan-
 gibilă fericire”².

Și una, și cealaltă au reușit să dea o expresie durabilă
 acestei dorințe. Au potențat, în scris, presentimentul teri-
 bilei dispariției premature, prin forța unei afirmații care
 sfida, fără să ignore, conjunctura damnată.

Cel mai greu: să te dărui
 Și abia de știi cui.
 Să te dărui cu totul, gândind
 Dispărem ca fumul în neant.

„Acesta e ultimul ei poem. Dedesubt scria cu cerneală
 roșie: «N-am avut răgaz să scriu finalul».”³

Selma a murit în 1942, în lagărul de la Michailowska,
 la optsprezece ani. Scrisese, în ultimii trei ani de viață,

1. Ibidem, pp. 441-443.

2. Ibidem, p. 443.

3. Ibidem.

57 de poeme. Pierdute, apoi salvate, ca și *Jurnalul* Annei Frank. Versurile erau, ele însele, o încercare de salvare din fața dezastrului. O readuc pe autoare și, odată cu ea, tragedia unei epoci în posteritate.

„A încercat să schimbe realitatea care o sortise pentru Arca lui Noe. Să iasă afară și să se înfățișeze, în speranța salvării. Poemele vorbesc despre o Tânără dorind să trăiască în prezent și despre un Tânăr dorind să trăiască în viitor... vorbesc despre iubirea lor și despre presimțirea că nimic nu se va adeveri.”¹

Este adevărat că poemele, reunite sub titlul *Înflorirea recoltei*, sunt dedicate lui Lejser Fichman, Tânărul cu doar un an mai vârstnic decât poeta, și că sunt poeme de dragoste. Și totuși, nu doar de dragoste...

„Selma a ajuns în lagărul Cariera de Piatră, pe țărmul de vest al Bugului, punct de adunare a muncitorilor necesari pentru Șoseaua nr. 4, construită de firme germane. «Escadronul Morții» și trupele SS se ocupau de repartiția muncii. Cei incapabili de muncă erau împușcați. Timp de trei luni, Selma și părinții ei au trăit afară, împreună cu copii, bolnavi și bătrâni. O supă subțire era singura hrana. Primul mort. Pământul carierei unde trăiau nu permitea săpatul gropilor. Cadavrele erau aruncate în șanțuri lângă țărm pentru a fi devorate de păsări și de cainii pribegi. Selma zăcea întinsă și cânta încet: †Vocea a devenit mai mică și mai slabă. Apoi, a fost tăcere.»²

Nu doar despre dragoste vorbesc poemele tinerei poete dispărute, chiar dacă laitmotivul iubirii se încarcă în versul Selmei Meerbaum de atâtea ample și adânci rezonanțe.

Ne-am putea-o imagina pe Selma supraviețuind? Nu doar prin poezia ei (care – nu e chiar cu totul inutil să

1. *Ibidem*, p. 440.

2. *Ibidem*.

menționăm – nu a fost editată în Estul căruia poeta îi aparține), ci ca una dintre acele supraviețuitoare revenind, după coșmar, undeva în Europa postbelică socialistă. În Bucovina sovietică sau românească, în Galicia sovietică sau poloneză, în Ungaria fostului „imperiu” central-european. Ipoteza unei Anne Frank ne spune multe lucruri semnificative despre realitatea postbelică occidentală; văzută prin proba post-Holocaust, Selma Meerbaum, supraviețuitoare „estică” a Holocaustului, ar revela aspecte nu mai puțin tulburătoare ale realității din țările europene socialiste și ale destinului evreiesc post-Holocaust, în teritoriile cele mai devastate de crima antisemita, unde Holocaustul a pustit cu maximă eficiență. Am înțelege, poate, și mai bine de ce o compozitoare ca Luna Alcalay (născută la Zagreb în 1928, supraviețuind Holocaustului, emigrând în Israel și stabilindu-se, în cele din urmă, la Viena) a motivat compoziția ei scenică (după poemele celei dispărute, cu care s-a simțit profund solidară) prin faptul că lirica tinerei și mult talentatei poete „cu domiciliul în Europa Centrală” simboliza un destin în care regăsea „premisa” propriei biografii („destinul ei ar fi putut fi cu ușurință al meu”¹). Un destin colectiv, ale cărui avataruri nu au încetat și a cărui traumă, în perioada dinaintea, din timpul și de după Holocaust, vorbește și azi. Epilogul libretului (pentru „răsfrângerile scenice ale poemelor de dragoste ale Selmei Meerbaum”), compoziția de 50 de minute pe care Luna Alcalay a dedicat-o acestei nepacificate interogații, vine, de fapt, de departe, cu mult dinaintea Holocaustului, și iradiază într-o post-eritate încă imprevizibilă. Ca orice creație artistică și ca orice autentic mesaj spiritual, transcende conjunctura, se proiectează spre viitor: „Fără a evita sau a masca

1. *Ibidem*, p. 434.

inevitabila moarte a Selmei, în final, muzica, textul și tabloul scenic conjură o firavă, dar provocatoare deschidere spre viitor. Rândurile Selmei oferă materialul uman care ne va ajuta să ne croim drumul^{“1}.

Greu de crezut că literatura, arta pot vreodată schimba cu adevărat cursul complicat și adesea brutal al evenimentelor. Mutările în conștiință, sporul de sensibilitate, ascuțirea simțului critic?

Teribilul epitaf pe care îl conțin viața și poezia tinerei martire rămâne un reper incandescent pentru posteritatea ei și a noastră. Admirabil sintetizat în prologul libretului intitulat *Înfășurată în dor*: „Cernăuți, un oraș în Estul Europei. Acolo trăia o fată care scrisă poeme despre dragoste, mai mult vis decât realitate. Prima iubire pentru un Tânăr și pentru o limbă pe care o considera a ei: germana. Germanii i-au răpit libertatea, i-au luat viața, a murit la 16 decembrie 1942, în lagărul de muncă Michailowska, dincolo de râul Bug. Avea opt-sprezece ani. Leșul a fost azvârlit cine știe pe unde^{“2}.

Acest epitaf nu este săpat pe vreun mormânt, mormântul poetei nu există. Este înscris doar pe cerul posterității, al artei și al memoriei colective.

Un reper nu doar în evocarea unui timp infernal, ci și, poate, nu cu totul paradoxal, în chiar scrutarea posterității aceluia timp. Adică a actualității noastre.

*

În vara lui 1986, o Tânără prietenă, una dintre cele mai talentate scriitoare din noua generație literară apărută în ultimii ani în România (numită, adesea, „generația '80“

1. *Ibidem*, p. 433.

2. *Ibidem*, p. 439.

—Seria de autor—
Norman Manea

„Simt nevoie, în aceste clipe, să evoc figurile a doi predecesori care ar fi meritat mai mult decât mine această distincție și care rămân cel mai importanți mesageri ai moștenirii evreiești și românești în Franța: Benjamin Fondane și Paul Celan. Născuți amândoi în acea parte a Europei de Răsărit care e și a mea, ei și-au încredințat sufletul artei nemuritoare care este scrisul, înainte de a cădea victime unui secol de coșmar ce nu s-a închelat încă.”

Din discursul rostit de Norman Manea la primirea distincției literare a Iudaismului Francez, Paris, 9 februarie 2009

Laptele negru include, pe lângă incitantul eseul „Dincolo de munți” despre Fondane și Celan, multe alte texte remarcabile – despre Bruno Schulz, Kafka, Giorgio Bassani, Philip Roth, Saul Bellow, între alții –, precum și un impresionant eseu-confesiune al unei studente catolice de la Bard College.

EDITURA POLIROM

ISBN 978-973-46-4754-7

9789734647547

www.polirom.ro